

TANITMA: Yong-Söng Lİ: C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s.

Soner TOKTAR¹

XIX ve XX. yüzyıllarda yaşamış olan Carl Brockelmann, doğu bilimcisi, Türkolog ve Samî dilleri uzmanı vasıflarıyla birçok önemli çalışma ortaya koymuştur. Arapça, Latince, Ermenice, Süryanice, Sanskritçe, Türkçe gibi dilleri bilen Brockelmann, bu sayede özellikle dilbilimi alanında yetkinlik kazanmış ve içlerinde Türk dili de olmak üzere birçok doğu dilini inceleyen eserler yazmıştır. Bilindiği üzere Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü Lûgâti't-Türk* adlı eseri Arapça yazılmış bir eserdir. Çok iyi bir Arapça bilgisine sahip olan Brockelmann, Türk dilinin temel taşlarından olan bu eser üzerine çok önemli bir çalışma yapmıştır. *Mitteltürkischer Wortschatz nach Mahmûd al-Kâşgarîs Dîvan Lugât at Turk* (Kâşgarlı Mahmud'un *Dîvânü Lûgâti't-Türk*'üne göre Orta Türkçenin Kelime Hazinesi) adını verdiği eserde, *Dîvân*'daki söz varlığını ortaya koymuş, eserini bir sözlük şeklinde hazırlamış ve bilim dünyasına sunmuştur. Brockelmann'ın Türk dilleri üzerine yazdığı bir diğer eseri ise *Osttürkischer Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (Orta Asya'nın İslâmî Doğu Türk

Edebiyat Dillerinin Grameri) adını taşıyan eserdir. Bu eserde Türklerin İslâmîyet'i kabul etmelerinden sonra Orta Asya'da kullandıkları Karahanlıca, Harezmce ve özellikle yüzyıllar boyunca Orta Asya'da ortak bir edebî dil olarak kullanılan Çağatayca gibi dillere ait eserleri incelemiş ve bu dillerin gramerini ortaya koymuştur.

Yükseköğrenimini Türkiye'de tamamlayan; *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, *Türk Dillerinde Sontakılar* gibi çalışmaları bulunan ve özellikle Eski Türk dili üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Güney Koreli Türkolog Yong-Söng Lİ, Brockelmann'ın *Osttürkischer Grammatik der Islamischen Litteratursprachen Mittelasiens* (Orta Asya'nın İslâmî Doğu Türk Edebiyat Dillerinin Grameri) adlı eserinin dizinini ortaya koymuş ve bu alanda çalışan akademisyenlerin hizmetine sunmuştur.

Eser *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümün önce Türkçesi daha sonra ise *Einleitung* başlığı altında Almancası verilmektedir. Li *Giriş* bölümünde kısaca Brockelmann'dan ve eserlerinden bahsetmiş, *Osttürkischer Grammatik* adlı eseri biçim ve içerik yönüyle tanıtmıştır. Eserin oldukça önemli ve faydalı bir eser olduğunu ancak dizini bulunmadığı için eserden istifade etmenin zor olduğunu ve kendisinin de doktora çalışması sırasında bu eserden yararlanamadığını ve bu sebeplerden ötürü eserin dizinini hazırlamaya karar verdiğini belirtmiştir. Yazar daha sonra dizini hazırlama sürecine

¹ Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, so_near91@hotmail.com [Tanıtma yazısı kayıt tarihi: 11.4.2017-kabul tarihi: 17.4.2017].

TANITMA: Yong-Söng Lİ: C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 724 s. / S. Toktar (102-103. s.)

değirmiştir. Türkiye'deki yükseköğrenimini tamamladıktan sonra Almanya'ya giden yazar, dizin çalışmasına burada başladığını ancak çeşitli sebeplerden ötürü çalışmasına ara verdiğini ve dizin çalışmasını 11 yıl gibi bir süre içinde bitirebildiğini belirtmiştir. Daha sonra eseri hakkında kısaca bilgi vermiştir.

Eserde koyu harflerle verilen kelimeler, Brockelmann'ın eserinde geçen kelimelerdir ve yanlarına kelimelerin Almanca anlamı yazılmıştır. Anlamın yanında önce kelimenin Brockelmann'ın eserinde geçtiği sayfa numarası, ardından : işaretinden sonra ise satır numarası verilmiştir. Yine eserde kullanılan ⇒ işareti düzeltmeleri ifade etmektedir. Li, Brockelmann'ın eserindeki bazı dizgi ve okunuş hatalarını düzeltmiş ve bunları ⇒ işaretinden sonra vermiştir. İsimle ilgili olup da Brockelmann'ın eserinde verilmeyen eklerin yanına +, fiille ilgili olup da belirtilmeyenlerin yanına ise = işareti konmuştur.

Li, Brockelmann'ın eserindeki bazı dizgi hataları ve tutarsızlıkları tespit ettiğini, bazı kelimelerin okunuşlarını değiştirdiğini ifade etmiştir. *Kitaba İlişkin Notlarım ve Düzelti Önerilerim* başlığı altında, okunuşunu ve transkripsiyonunu değiştirdiği kelimeleri vermiştir. **kil-** "kommen" ⇒ kel- gibi. ⇒ işaretinden sonra verilen kelime, sözcüğün düzeltilmiş hâlini ifade etmektedir.

Dizgi Hataları bölümünde Brockelmann'ın eserindeki dizgi hataları ve bu hataların düzeltilmiş hali yine ⇒ işaretinden sonra verilmiştir. **anñ bilä** "mit ihm" 245:4 ⇒ anñ birlä gibi.

Brockelmann'ın eserinde aynı kelimenin farklı şekillerde yazıldığı görülmektedir. Bu durumun, kullanılan yazmaların farklılığından ileri gelebileceğini belirten Li *Farklı Yazılışlar* bölümünde bu kullanımlara yer vermiştir. Örneğin *anqa* ve *aqa* kelimeleri gibi.

İkili/Farklı Okuyuşlar bölümünde aynı kelime veya şekillerin farklı sayfalarda farklı şekilde okunduğu durumlar belirtilmiştir. 'Irāq u 'Ağam "I. und A." 283:13 ile 'Irāq wä 'Ağam "I. und A." 388:7-8 gibi.

Okuyuş Hataları bölümünde, bugünkü bilgilere göre okunuşunun hatalı olduğu düşünülen şekillerin doğruları verilmiştir. **bök-** "beugen" 135:18 ⇒ bük-, **dunyaqa** 50:34 ⇒ dunyāqa, **tübir-** "wehn" 221:24 ⇒ tüpir- gibi.

Anlam Hataları bölümünde çeviride hata yapılarak yanlış anlam verilen kelime veya şekillerin doğru anlamları verilmiştir. **börk** "Milz (dalak)" 86:11 ⇒ "Mütze (kasket, şapka)", **tirig** "Mensch(adam, insan)" 394:6 ⇒ "lebendig (diri)" gibi. Bu bölümü takiben *Brockelmann'ın çalışmasında karşılaşılan, ancak karşılıkları verilmeyen dil kısaltmaları* bölümü gelmektedir. Bu bölümde *alt. (altaisch), kirg. (kirgisisch), mong. (mongolisch), sem. (semitisch)* gibi kısaltmaların karşılıkları verilmiştir.

Kitabın son bölümü ise C. Brockelmann'ın "Doğu Türkçesi Grameri" Dizini başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Li, Brockelmann'ın eserinde kullandığı kelime ve kelime gruplarını dizin halinde vermiş, Brockelmann'ın eserinde ayrıca belirtilmeyen bazı ekleri de göstermiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi isimle ilgili olup da belirtilmeyen ekler +, fiille ilgili olup da belirtilmeyen ekler = işareti ile gösterilmiştir. =**adur**, +**däk** gibi. Yine bu bölümde kelimenin yanında parantez içinde *recte*. ifadesi ile birlikte verilen şekiller de yazara göre, olması gereken şekilleri ifade etmektedir. **baqmasman (recte: baqmasmän)** gibi.

Orta Türkçe Dönemi olarak niteleyebileceğimiz X.-XV. yüzyıllar arasında Türkçe batıda Oğuzca, kuzeyde Kıpçakça ve doğuda Çağatayca olmak üzere üç yazı dili geliştirmiştir. Bu dillerden Çağatayca, Karahanlı ve Harezmi gibi geçiş dönemi dillerinin tecrübeleri üzerine bina edilmiş, İslâmiyet'in kabulü ile birlikte zengin bir söz varlığına sahip olmuş ve kuvvetli bir yazı dili olarak XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Orta Asya'da ortak yazı dili olarak kullanılmıştır. Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerine ait metinlerin incelendiği Brockelmann'ın eseri, neredeyse bin yıla yakın bir kullanım süresi olan Doğu Türkçesinin özelliklerini ortaya koyan önemli bir eserdir. Bu kapsamlı eserin dizinini ortaya koyan Yong-Söng Lİ, Türkoloji camiasına ve özellikle Eski Türk Dili alanında çalışan akademisyen ve akademisyen adaylarına önemli bir hizmette bulunmuştur. Bu önemli çalışmasından ve Türkoloji camiasına hizmetlerinden ötürü yazarı tebrik ediyor, bu gibi çalışmaların yetişmekte olan akademisyen adaylarına faydalı olmasını ve Türk dili üzerine yapılacak yeni çalışmaların yolunu açmasını temenni ediyoruz.